

RAJSLI ILONA

ÉLŐNYELVI SZÖVEGMUTATVÁNYOK ÜRMÉNYHÁZÁRÓL

Spoken Language Samples from Ürményháza

Egy-egy tájegység nyelvjárásának kutatása, lejegyzése és elemzése során gazdag folklórkinccset is feltárhat a gyűjtő. Az Ürményházán végzett élőnyelvi gyűjtőmunka alkalmával számos népi gyógymód, hiedelem és archaikus szöveg került elő. A szövegek lejegyzése főként fonematikus szintű, így a további folklórkutatások számára is alkalmas.

Kulcsszavak: nyelvjárás, élőnyelvi gyűjtőmunka, hiedelemrendszer, népi gyógyítás, archaikus szövegek

I.

A gyűjtött szövegek egy olyan bánáti kis faluból valók, amely a világtól való elzártsága folytán sokáig élhette érintetlen szokásvilágát. Adatközlőim maguk is hangsúlyozták, hogy valamikor ennek a falunak igen gazdag hiedelemvilága volt; még ma is van ismert gyógyító asszonya, foglalkoznak jóslással és jóvendőmondással, sőt a falu boszorkányáról is rengeteg mende-monda forog közkézen.

Az idősek még ma is sok emléket őriznek a falu kalandos, részint viharos múltjából. Egyrészt Majsa, Dorozsma, Makó és az egyéb kibocsátó vidék emlékét, majd az 1848 után felperzselt falu képét, de ugyanúgy híven őrzik a falu környéki nádasokban bujkáló Rózsa Sándor alakját is, akinek utolsó sikeres szökése s a falu bírójának lelövése máig hallható a népdalokban és az öregek meséiben.

Az újvidéki Magyar Tanszék negyedéves hallgatóival ide szálltunk ki 1996-ban terepi kutatásra, egyrészt megismerni a nyelvjárási gyűjtőmunka gyakorlatát, másrészt a népi hagyományok feltérképezése céljából. Gyűjtőterületünk a jól ismert okok miatt igencsak beszűkült, az egykori hatalmas és változatos nyelvjárási területek helyett csak a Vajdaság könnyebben elérhető nyelvjárásait tudjuk megfigyelni és kutatni.

Ürményháza nyelvjárásában – akárcsak Nagybecskerek vagy Csóka esetében – erőteljes *ö* > *ē* váltás tapasztalható az utóbbi időben. A Bánságra jellemző, s a telepítéssel Ürményházára is bázisnyelvjárásként hozott *ō*-zés fokozatosan kiszorul az interdiálektális helyzetben levő falu nyelvhasználatából (vö. RAJSLI 1998; 214). Penavin Olga a bánáti nyelvjárási atlaszban a szegedi kirajzás *ō*-zői közé sorolja a helységet, jöllehet maga is megjegyzi: „a lakosság nyelvében máshonnan települt magyarok, valamint németek, szerbek, románok nyelvi hatása is érződik.” (PENAVIN 1995; 93) A gyűjtőfüzet, valamint a hangszalagok adatai azt mutatják, hogy az *ō*-zés eltűnőben van még az idősebb generáció nyelvhasználatában is, helyette a zárt *ē* használatos. Másrészt viszont megjegyzendő, hogy némileg elszigetelt helyzetéből eredően a falu lakossága megmaradt túlnyomórészt magyar ajkú közösségnek, nem jellemző rá a más bánági vidékek „makaróni nyelvvé”, félnyelvjárássá degradálódott megnyilatkozási formája.

II.

Hiedelem és valóság a népi gyógyászatban

Fokozott érdeklődéssel kutattuk a népi gyógyászat emlékeit a faluban, hiszen Ferenczi Imre más bánági falvakból már a 70-es években gyűjtött és publikált ilyen adatokat a szegedi Néprajz és Nyelvtudományban. (I. FERENCZI 1973–4; 281–297) Ferenczi akkori jugoszláviai tanulmányútja során Bánát északi részét járta be; éppen ezért volt számunkra érdekes az a jelenség, hogy adatközlőink – életkortól, sőt nemtől függetlenül – szívesen és meglepően sokat beszéltek a házi gyógymódokról, valamint a régiektől hallott praktikákról.

A szövegek gerincét az a korpusz képezi, melyet Horti Katalin 82 éves adatközlőnkől jegyeztünk le. Az ő atyai nagyanyja hivatásszerűen foglalkozott gyógyítással az uradalmi birtokon az 1800-as évek második felében, de a szövegekből az is kiderül, hogy az ürményháziak is gyakran látogatták különböző nyavalyáikkal és gondjaikkal. Az alábbiakban lejegyzett gyógyítási eljárások közlésének nagy része is tőle származik. Egyéb esetekben mindig közöljük az adatközlő nevét, életkorát és foglalkozását.

Körömméreg orvoslása

„Az én anyukámnak gyűtt az újján, | mink úgy montuk aszt, hogy körömméreg, | ^akor asz csunya vót nagyon. | Akkor öreganyám este az uccán | nyáron mēkfogott ēty békát, | lēvákta a fejít, | a békát ráhúsza az ujjára, | arra a fájósra, | bēkötötte és bēgyógyút nēki, | nem esett lē a körme, sē sēmmi.”

Kelés gyógyítása

„Akkor az én öcsémnek gyütt egy nagy támadás | az állán, | de az úty fokta a ruháját, hogy nē érjēn hozzá, mer nagyon fájt. | Akkó vett öreganyám egy almát, | és ētyharmadát lēvákta, de nem a csumája felū, hanem a virágja felū, | oszt akkó a makházat kikaparta, | és aszt telekaparta házi | mosószappannyal, | de ojan szappanybul, akivel még nem mostak ruhát, | aszt ű teletönte, | aszt a lukat a makházat, | és akkó aszt mēksütötte, | rátette aszt a másik felit, amit lēvágott, | oszt akkó avval mēksütötte, | összetörte villával, | ojan ēvōvillával, | mind a lēkvárt, || oszt akkor aszt három napig rakta rá. | A^s sē ki nem gyūt tovább, || sē többet soha nem gyütt elő, | nem is fakatt ki neki, | elmút.”

Mandulagyulladás gyógyítása

„...itt vótak többen, akik | hogy is mongyam | akinek a keze kimēnt hejbūl, | aszt is hoszták öreganyámhó, hogy tēgye hejre, | nem vitték az orvoshon. | Az én öreganyám aszt is mēgcsináta. | Akkó a || itt a népeknek vót | most mongyák a doktorok, hogy mandula, | akkó csak asz montuk, hogy nyakfogak, || és akkó az mēggyūt, | akkó gyüttek érte, hogy mēnnyēn, nyomja el a nyakfogát. | Akkó űneki vót az üzletbe, | akkó lehetett kapni | misedert. | Az ojan vót, mind mos mongyuk a keseresó, | de ű aszt nagyon finomra mēgtörte, | eszt az úját mēgnyalaszta, avval bēnyūt, oszt elfakította mind a kettőt, | oszt nem köllött orvoshon mēnni, | hejregyütt.”

Csonttörés

„Akkó vót itt egy asszony, | a férje kubikos vót, | télēn vaktak disznót, | akkó még nem vótak ezēk a fehér, mēg fekete disznók, | hanem mangolica, | bodor szőrūk. | Oszt nagyon sok vére kifojt a disznónak, | oszt akkó nem koppasztották, hanem pörkölték | abba az időbe. | Mikó az asszony odamēnt, oszt mēkfokta a disznónak a száját vagy az órát, | hogy elhūzi a fejit ēty kicsit onnan a vértūl, | a disznó még akkó még ētyszēr kitátotta a száját, | de eszt az úját bēkapta az asszonnak. | Három hejēn mēkharapta, | összetörte a csontot. | Akkó az én öreganyám aszt összerakta, | mink úgy montuk aszt zsindēj, | abba belepakolta. | Nem vitték az orvoshon.”

„Akkó én kicsi vótam, | és mink nyócan vótunk a házba, | há ahun nyócan ēsznek | asztalná, ott sokat köll főzni no, | oszt így nem láttam bele a tálba, | hogy mi van az asztalon, | odavittem a kisszékēt, | arra fölátam, | a kisszék főfordút, | én elestem, | a kezem alátört. | Eltört mingyán a kezem. || Akkó eszt öreganyám összerakta, | oszt kint a határba, | itt nállunk van, | hasonlít a levele a tormáhon | csak nem ojan szélēs | ijen keskēny, de hosszú levele van, | a gyökere mēg ojan sárga, mind a kikirícs. | Akkó aszt öreganyám ēreszelte, | mēkfőszte, | akkó avvā bēborította az egísz kezemet, | oszt zsindējjē kikötöt-

te. || Összefőrt a csont, mer asz monta, | hogy az a | mink fekete nadárnak [nadály] hítuk aszt a növént, | aszt monta, hogy az alatt gyorsan főr a csont.”

Seb gyógyítása

„Akkó vót akinek || Barna János bácsinak hílik, éggy idős embër | vákta a szárat. | Nappā szették a kukoricát egy gazdáná, | éccaka váktak. | Beleakasz-totta ide aszt a sarlót, | és fölvákta eszt a húst. | Oszt assë mēnt az orvoshon. | Dëbellácson vót az embër dógozni, | hazagyütt, | öreganyám aszt is meggyógyította.

(Es hogy? Mit tett rá?)

Tiszta disznózsírt, | büdösküvirágot, | vagyis most úgy mongyák kénpor, | még kámfort, | de ez nagyon büdös, | oszt akkó az én apukám haragudott, hogy mindég bëbüdösíti a szobát, | akkó kint csináta ja gangon. | Bëgyógyút az embërnek a lába.”

„Akkó Zicsin [Zichifalván = szomszéd falu] vót éggy Szingër Ignácnak híták, | egy zsidó orvos. | Az mindēn hétfün gyüt csak ide ki hozzánk. || Oszt asz monta az én apámnak, hogy | tuggya mit Horti bácsi, || én magát lëzáratom, | ha a maga annya ijesmit csinál. || Nékēm aszonygya, | én hijába kigyüvök ide, | nem gyün sënki hozzám, || mindēnki | mer aszt is Katinak híták | mēnnek Kata nénihön. || Nagyon sokat csinát az én öreganyám így orvosságot.”

Szamárköhögés

„Aszt mink montuk szamárköhögésnek. | Akkó vizes ruhát tētt a nyakára, | a tetejire szárazat. | Akkó főzött kamillatēját, erős lábvizet. | Három négy nap, oszt vége a köhögésnek.”

„Amit karácsony napján vagy búttyin ëttünk dijót, | aszt a dijóhaját ű mind összeszette egy zacskóba, | oszt ha valaki köhögött nagyon, abbul a dijóhajbul is főzött neki tēját. | Oszt az is jó vót.”

Szemgyulladás

„Arra mēg | aluttejet, | beletette ruhába, | oszt akkó aszt az aluttejet tette éccakára rá ja szemire. | Ha éggy éccaka két éccaka nem javút, akkó pálnkás, | de tiszta törköjpálnkát, | eszt a pálnkás ruhát tette rá.”

Fülfájás ellen

„Akinek mēg a füle fájt, annak mēg | hogy mongyam | tehén vaját kisütöt-te, és abbul csëppentett a fülibe | sütt vaját | az is nagyon jó vót.

(Es úgy melegēn vagy langyossan?)

Nem | az a vaj nem fagy mēg.

Hasmenés orvoslása

„Akinek hasmenése vót, | asz csinát parazsat, | beletette az éjjelibe. | Arra öntött rá, arra a parázsra ecetét, | oszt arra rá köllött ülni. || Mékszünt a hasmenés. || Ugye neveccsigés az ijesmi, | de ez így vót.”

Hasfájós gyerek gyógyítása

„Amikó fáj a hasa a kicsinek, | sivalkodott, | nem nagyon vót orvosság nekik, | monta doktor, hogy téját főzzek nekik, | tégyek bele ëty-két szem köménymagot. || Még kamillatéja, a legjobb vót mindég a kamillatéja.”

Vese gyógyítása

„Vót itt egy tanító, | annak a fija, | hát mán az mëkhalt, | a fija itt lakott | Hillër néninek híták, | a fija Hiller Lajos vót | az is gyerek vót, oszt nem birt vizelni. | Akkó aszt is vitték orvoshon | sëhun nem birtak rajta segíteni. || Ali-burnáron vót egy orvos, | az asz monta hogy | Hillër bácsi vigye haza a fíját mer ezën segítcség nincs. | Maj az én öreganyámékná laktak házbërbe, | az monygya nëki hogy | mer akkó nem monták hogy naccsága | csak úgy monták hogy tésasszony, | mongya hogy tésasszony | én próbálok a Lajcsikán egy orvosságot, | amit az isten ád aszongya kipróbájuk || oszt eszt lehet tanáni | de csak az úton így árokba megnyól ijen magosra, | oszt ekkora levele van vagy micsoda | magja gyün mikó mëgërik | ha maguk láttak mán ëzët pastërnákot | annak a magját | az ijen mind az én körmöm, | ijen lapos oszt csak egy kis gomb van benne | az a magja | akkó aszt ü összetörte | mëkföszte || majnem úgy mongyuk, hogy kórë | akkó főzött téját de sokat | ëzë zöccsiglevelit | mëg itt minálunk akkó vót guja | oszt ahogy lëhullott az a sokféle izë növénynek a levele | akkó abbú főzöt egy nagy üst téját | akkó a gyereket beleütette ëty teknyöbe | kisteknyöbe | odatta aszt a téját hogy igya mëg, | mëgitta (...) nyócvan évig élt a fija asztán | akkó az orvosok lëmontak rulla. || Sok mindën ijesmit én tuttam.”

Csóke Erzsébet 74 éves háziasszony az akkoriban gyakori gyermekbetegség, a „frász” leírását adja:

„Má akkó mëkhalt frászba. | Úgy monta a zorvos, hogy az frász vót. | Mind a három abba halt mëg.

(S az mijen betegség?)

Én másként nem tudom, | mer az úgy rászta a kicsit, | úgy rászta, | mëg a száját rángatta, | mëg a szemit rángatta, | útyhogy akkor a fejbe vót. | Éppen a második mikó mëgbetegëdëtt, | kislányom, asz vittem az orvoshon, | az nem sirt ëggyáltalán, | csak mikó odaërtem, mondom doktor úr, nagyon beteg a kislányom, nem is akar szopni. | Me én mind szoptattam (...)

A falu idősebb lakói között férfiakat is találtunk, akik jól ismerik a gyógynövények jótékony hatását. Huszka János 72 éves földműves nemzedékek tapasztalatát meséli el az alábbiakban, amikor ütés, illetve seb gyógyításáról szól:

„Vót ęty fajta | montuk aszt ętifő, | ęs aszt rá szoktuk tęnni. | AZ ha seb vót, | akkó az ęgy lępuhította ęs mind akit kifőzött (...) męg a búza | kększękfő | ęgy mongyuk mink a búzavirágot | búzaszķkfő | asztat is asz mongyák, hogy nagyon jó tęjának, ęs avval mosni a sebęt.”

„Męg van a farkasalma levele. | Az mindęn sebęt gyógyított.

(Hogy nęz ki a farkasalma?)

Ijen hosszú vékon szár, ęs mind az epęrfa levele, | ojan kerek leveleji vannak, az van körő rajta. | Búzába, męg van hogy a tallókon kigyőn, | de mos má kimőt ez, a męjszántás kiirtotta. (...) ętyhogy csak árokparton lehet imitt amott találni. | Męg annak ęty különös rossz illata van, | messzirő. | Esztet főszték tęjának ęs męg jószág sebękre is hasznáták, | męg embęri sebre is. | Mosni, | mérgezést nem kapott, | męg pucolta, | ętyhoty ha bęgęnnyesędett a seb, aszt kipucolta. | Nincs most.”

A borbély tevękenysęge

„Vót egy öreg borbé bácsi, Józsi bácsinak híták, az eret vágott. Aki, szóval véryomásos vót, azok jártak hozzá, meg fogat is húzott.”

A szemmel verés hiedelmének jelenléte

A gyermekek szemmel verésének hiedelme még ma is meglepően eleven a faluban, szinte korosztálytól függetlenül adatolható volt az asszonyoknál. Gyógyításának sokféle módozata közül kiemeljük a következőket:

A szemmel verés megelőzése ęs a figyelem elterelése:

„Gyűtt a szomszédasszonyom át, | de eszt mindęg aszonta anyám nekęm, | męg az öreganyám is, | hogy akinek itt a szemöldöke összeér, | az nagyon ver szęmmę, | arra vigyázunk, | męg aki élęsen nęz a gyerekbe bele | az męgveri szęmmę. || Hát jó van, ő | de hát ęn azę nem hittem nekı, | vót ęty slajęr [fátyol, lepel], | mindęg lętakartam, | vaty pejig tęttünk ide a kis kezire, | a bal kezire | ęty kis galárist | pirosat, | s akkor az föltőnő vót nekı. | Mikó aszt męglátta, | s minygyá aszt męglátta, | s minygyá akkó arra tętte a szęmit.”

(Varga Katalin 75 éves háziasszony)

A *kaláris*, *piros masni* említése szinte minden adatközlőnél előfordul. Férfilátogatók esetében – a szemmel verés elkerülése a gyerekekre helyezett kalappal volt elérhető.

„S jött a szomszédasszonyom | néz rá, | jaj de édös pofa aszongya, | kövér,
s úgy nézi, | tē mēg nē verd szēmmē, | mondom, | aszongya tē hiszēl a babo-
naságba | mondom nem hiszēk de előfordul, hogy maj nem alszik éjjel. || Hát
mikor ténleg elmēnt az asszony, | nem alszik a kisfiam, éccaka is nem alszik,
| sivalkodik, sē nem szopik sē sēmmi.”

A szemmel verés gyógyítása

a) vízméréssel:

„akkor anyósom teljessen akaratom ellenire hívott valakit, | aki vizet vetett
a kislányra, | mēg mittudom én | hát ēngēm a guta maj mēgütött, | minket nem
neveltek othon babonásnak, | de vizet vetnek a szēmmel vert gyerekre | mēg
ha valaki nagyon mēgnézi, | ha kisbabát, ha kismalacot, | köpködnek [a han-
gok imitálása] jaj, jaj „mer mēgverēd szēmmel.”

(Fehér Teréz 65 éves kántor)

„Ēn csak asz tudom, hogy vót a harmadik szomszédunkba ēgy öregasz-
szony, | osztakkó amikó sírt a kicsi | akkó kérdēsztém, hogy Panna nagyon
sír, gyűjjön át, nézze mēg, | akkó asz monta Bözsi, mēg van verve szēmmē,
| akkó ráimátkozott. || Mēg akkó vett ēty kis vizet, oszt ēvőkanállā a zajtó
sarokvassára öntötte. | Elsőbb a kicsit úgy körűizēte, asztán odaöntötte a sa-
rokvassára. | Akkó ēhalgatott, | hát aszmonták, hogy az szemverēzsbe vót. |
Evvē levette a zōregasszony a szemverést.

(Ki verhetette mēg szēmmē?)

Hát aki nagyon nészte, | mēg az veri szēmmē, aki nagyon nézi, | mēg
egész odahajul, hogy szereti a kicsit nagyon.”

b) a gyerek szemének kimosásával:

„A zōnyim is vo^ut kéccēr is, | mer nagyon szerette a szomszédasszon. |
Űgyhyoty az kinyalta a szēmit nēki. | Asz monta, | jaj de mēgvertem szēmmē,
mer nagyon sós a könnye. | Mer nagyon sivalkodott. || Kinyalta a szēmit, oszt
akkor fővötte a pójába, oszt:

Szēm mēgverte, szív mēgszerette

Mújjon ē Jēzus Mária nevine.

Esz tēmonta háromszor és asztán elalutt a kislány.”

„Vót aki kötött a kis kezire, | kis piros masnit, hogy asz lássák meg első-
nek, | nē a kicsit. De hát én nem hasznátam.”

(Bugyi Etus 67 éves háziasszony)

c) a gyerek megszólítása fordított ablaktáblán keresztül:

„Hát akkó monta az asszony nekēm, | aki ráimátkozott | nem tudom mījen
imácságot, csak az kikūdött, hogy monta hogy imátkozik rá | és mēkfordí-
totta az ablakot | visszájárú, || ēnnēkēm is monta, hogy hónap rēggel fölkelēk
rōkton fordíjam mēg az ablakot, nem baj ha alszik, | mēg jobb. | Fordíjjam

még, végyem lē az ablak ágát, | az ěggyik szárnyát, | oszt fordítva tēgyem rá,
| így ahogy fekszik a bőcsőbe, | úgy nézzek a gyerekre és szójjak | a nevirű. |
Hogy akkor fölėbred, akkó jó lēssz. | Oszt jó is lētt. | Ez igaz”
(Varga Katalin 75 éves háziasszony)

d) ráimádkozással: a ráimádkozás az egyéb gyógyítások kísérőjeként szinte mindegyik adatközlőnél szerepel. A fent már idézett két soros imát főként mormolva mondták, s fontosságát ki is emelik:

„mer aszonták, hogy | rá kő imádkozni, de aszt tunni kő mindėnkinek, |
nėhogy belealuggyon | az a verés | szēmverés. | Akkó belealszik, akkor kap
frászt, | hát tēlleg úgy vót, | kapott a fiam frászt. || Mėkkemínkėdėtt, mind a
csuka.”

(Varga Katalin 75 éves háziasszony)

„Gyerėkėk | szēmverėzsbe szenvedėtt, | asz sírt, sírt, sírt akármit csinátak
vele. | Akkó annak ěgy asszony aszmonta || hogy rá kő imátkozni | hogy
Szív mėkszerette, szēm mėgverte |
Jėzus Mária Szent József | Vėgyėtek lē róla. |
Eszt háromszor elmonta, | elmondott ěgy Miatyánkot, |de eszt el kollött
végezni napfőkőtte előtt | mėg naplemente után. | Oszt elműtt rulla ez a szēm-
verés.”

A ráimádkozást egyéb esetekben is alkalmazzák:

„ha a baba elesik, | ugyė kis tipėgős, hát könnyen elesik, akkor a kėsnek a
lapjavā mėglapigattyák a homlokán aszt az ütėst, | és: Oszlassa szėt az Atya,
Fiú, Szentlélek, | akkor ráimátkoznak, és akkor nem dagad föl.”

(Fehér Teréz 65 éves kántor)

A védekezés, bajelhárítás egyéb eszköze:

„Akkó [a gyereket] mikó bėpójászták, mėkfűrdėtték, | akkó mingyán egy
rózsfűzėrt ehħőn a dunnakőtőħőn odafűsztek neki. | Oszt az ott vót rajta ad-
dig, mėg mėg nem körösztölték, | addig az anyya nem mėnt lē az ágyrul | sė
nem vitték ki sėhova a gyereket. || Mikó mėkkörösztölték, csak akkó vitték ki
a levegőre. | Mos mėg némellik nyóc tíz éves, mire mėkkörösztőlők.”

Állatok gyógyítása

„Nėkünk vót egy ló | ha a lónak fájta hasa akkó aluttejet, | abba is kapart
be szappanyt összerásztta és beleöntötték a lóba | akkó rá egy vizes pokrócot
oszt sėtátatták az udvaron és mėgindút nála a széklettye. Asztán jobban lett.
Ha nem birt vizelni, | akkó | ijen házi törött, | törni való paprikát kettėhasított
és avval bedörgölte a fenekit | asztán birt vizelni.”

„Vót nállunk a guja, | akkó bëgyütt a tehenek közë a szájfájás, ahogy gyüttek haza a csoport, csak úgy nyúlt a nyáluk lë, | egész a földig, akkó mi csinát öreganyám | összevert sok fokhagymát kormot ecetët meg vizet | eszt ëgy vödörbe | csinát egy ijen hosszú botra ëty csóvát, az benne vót a vödörbe | mindën tehénnek akit elërt vagy nem ërt a szájfájás | mind bëkenyete aszt | ettü jobban lëtt | oszt bëgyógyút a szájuk is.”

III.

Két archaikus szövegról

A gyűjtés során Horti Katalin elmondta egy ráolvasás szövegét is, amely a viharfelhő szétozlatására szolgált:

„Mikor gyün ëgy ijen föjhó az égën, amejik így forog, szürke sötët, oszt úgy láti az ember, hogy ténleg az a felhő így forog, az nem jó, abba vagy jég van, vagy valami nagy vihar. Akkó arra mink szoktunk imátkozni aszt hogy

Uram Jëzus ki a mennyet és a földet teremtetted

Jordán vizët megáldottad, őbenne mekkeresztelkëttél

Kereszten fëgvén minket megváltottál,

És a te szent lelked az atyaistennek ajállod

Kërlek, áld meg és a szent kereszt jegyével jegyezd meg eszt a felhót

Melyeket most szemeinkel látunk

Hogy az ő kárt okozó szándéka megfogyatkozzon

Akkó háromszó kő...

Környëkëzzën meg tégëd az Atya,

Környëkëzzën meg tégëd a Fiú,

Környëkëzzën meg tégëd a Szentlélek Úristen.

Oszlajcson el tégëd az Atya,

Oszlajcson el tégëd a Fiú,

Oszlajcson el tégëd a Szentlélek Úristen.

Roncson meg tégëd az Atya,

Roncson meg tégëd a Fiú,

Roncson meg tégëd a Szentlélek Úristen.

Figyejje meg, aki eszt mëktanuli, hogy ha ojan valami felhót lát, s akkó elmond három Miatyánkat három üdvözletet mëg ëgy úrangyalát, hoty szëmmel látható, hoty kettőbe vállik a felhő, esz szabad szëmmel látható. Mer itt negyvennyócba nyóccáznegyvennyócba Ürményházát úgy elvákta a jég, hogy sëmmi az égvilágon nem maratt. Sëmmi. Akkó ötvenëgybe szintën ojan nagy jég vót, hogy ërül gyütt a vihar és akik ezën az ódalon laktak, ablak nem maratt ép. Mind bëverte a jég. De úgy elverte a határt, hogy nem is tudom mit monygyak, hogy sëmmi nem maratt.”

Ugyancsak Horti Katalin elmondott egy olyan archaikus népi imádságot is, amelyet még a nagyanyjától tanult:

„Az [adatközlőnk nagyanyja] mikö lē akart fekünni a zágyába, akkö oda-át a zágya elébe, és köröszöt vetett a párnára, oszt akkö asz monta hogy:

Én lēfekszék én ágyamba
Mint Úrjézus koporsóba
Erös álom el ne fogjon
Csalárd ördög meg ne csallyon.
Szent János vére fussa el a háznak
Mindén résēit, mindén lukait,
Kúcslukakat, ajtóhasidékokat,
Hogy sēmmiféle gonosz álat
Sē gonosz ember bē nē férködzhessēn.
Hogy sē testēmbē, sē lelkēmbē
Kárt ne tēhessēn.
Akkó a háznak mind a néty sarkára, hogy:
Körü kereszt őrizz anygyal
Éfélilig boldogságos Szűzmária
Virraszti Krisztus Jézust.
Ez nincs könybe, eszt csak úgy tanútam.”

Noha nem célunk most a fenti szövegek részletes elemzése, dialektológiai szempontból feltűnően elkülönül egymástól a betanult, kanonikus ima-szöveg szinte kizárólag e-ző nyelvjárása és az archaikus népi imádság következetes ē-ző szövege. Ez utóbbit feltehetően más élethelyzetben és igen gyakran használhatták, sokkal közelebb állhatott a beszélőhöz, bensősége-sebbnek tarthatta.

Összegzés

Ezekből a kiragadott szövegrészletekből is látható, miként élnek tovább – noha esetenként már csak emlékképekben, fragmentumokban – az etnomedicina, az archaikus népi gyógyászat módszerei, eszközei, valamint a népi hiedelemvilág egyes elemei. A gyógyítás eljárásának ismerete, leírása sok esetben már megkopott, leegyszerűsödött – alkalmanként racionális elemekkel vegyült. Ami azonban változatlan, konstans tényező a múlt idővel és a körülményekkel dacoló falu életében: a varázslat és a mágia hatékonyságába vetett hit ereje. Gyűjtésünk során nem is törekedtünk különválasztani a tapasztalati és a hiedelmi alapon keletkezett gyógymódokat, ugyanis „a tudományosan igazolható tapasztalat és a mágikus járuléék” (Ferenczi Imre megfogalmazása) leginkább elválaszthatatlanoknak bizonyultak. Végső soron célunk nem az általánosítás, a tapasztalatok levonása volt, hanem – Oláh Andor szavaival élve: „a kis, bensőséges közösségeknek” a megismerése.

Hivatkozások

- Ferenczi Imre (1973–4): *Népi gyógymódok a bánsági magyarok körében* = Néprajz és Nyelvtudomány XVII–XVIII. Szeged, 282–297. l.
- Oláh Andor (1986): *Újhold, új király. A magyar népi orvoslás életrajza*. Gondolat, Budapest
- Penavin Olga (1995): *A jugoszláviai Bánát magyar nyelvjárasi atlasza*. Cnesa, Kanizsa
- Rajslí Ióna (1998): *Az ő-zés megterheltségének alakulása a szegedi kirajzású községek nyelvében (Bánátban)* = Nyelvi változó – nyelvi változás. Szerk.: Sándor Klára. JGYF Kiadó, Szeged 211–217. l.

SPOKEN LANGUAGE SAMPLES FROM ÜRMÉNYHÁZA

Research into a dialect of a region can also reveal the existence of rich folklore. While collecting spoken language material at Ürményháza (Jermenovci), we also came across and noted down material on folk healing practices, beliefs and archaic texts. The texts are written in phonematic form and therefore they are suitable for further folkloric research.

Keywords: dialect, collection of spoken language material, system of beliefs, healing practices, archaic texts